

Qazaqstan Respublikasy Zaınama
jáne quqyqtyq aqparat institutyynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №4 (75)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМҚ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Бельх В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Уззила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LLM (Астана,
Қазақстан)
Ишекков К.А. - з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LLM (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев Қ.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салықова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Редактор – **Қолғубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Ақылбаева С.А.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ., 15А
тел.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

А.И. БИРМАНОВА, Ж.С. ШУКЕНОВА,
Д.К. РУСТЕМБЕКОВА Білім алушылар мен оқытушылардың
корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықтар.....13
А.С. АХМЕТОВ Жемқорлық түсінігін зерттеудің кейбір
аспектілері.....21
Д.А. БАКИРОВ, Н.Д. МЫРЗАТАЕВ, Г.А. СТАМКУЛОВА
Қазақстандық құқықтық менталитеттің нормативтік құқықтық
қамтамасыз етілуін жетілдіру мәселелері.....33

Конституциялық және әкімшілік құқық

Қ.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА,
А.К. ЕСКЕНДІРОВ Қылмыстық-процестік преюдициясы
институтының конституцияға сәйкестігі.....43
Р.Г. НҰРМАҒАМБЕТОВ, С.К. УКИН, Н.А. НАЛИЗКО
Цифрлық технологиялармен жасалған құқықтың жаңа
объектілері және олармен құқықтық қатынастардың
құқықтық нәтижелері.....53
Т.В. ЧЕХОВИЧ Құқықтық актілердің оқылу жарам-
дылығын қамтамасыз етудің жеке аспектілері.....61

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

А.А. АМАНГЕЛДІ Интеллектуалдық меншік құқығының
жеке құқық салаларымен өзара байланысы.....70
Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТКАЗИН
Білім беру ұйымдарындағы «WELL-BEING» тұжырымдамсы:
корпоративтік мәдениетке енгізудің құқықтық тетіктері.....80
Э.Б. АБЛАЕВА Қазақстан Республикасының мамандан-
дырылған отбасылық соттары.....89
Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, С.М. МУХТАРОВА,
С.Б. САУТБАЕВА, М.А. УТАНОВ Қазақстан Республикасы-
ның азаматтық сот ісін жүргізудегі сот медиациясы.....102
Ғ.Б. АХМЕТ, Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Г.К. КОПБАСАРОВА
Климатты қорғау саласын цифрландырудағы құқықтық
реттеу мәселелері.....115

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

С.М. РАХМЕТОВ Қылмыстық-құқықтық қатынастарды
реттеу саласындағы нормашығармашылық қызмет.....122
К.Н. ШАКИРОВ, А.А. АРЫН, А.Б. ОТАРБАЕВА,
Г.А. КУАНАЛИЕВА Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама
жасауда сыбайлас жемқорлық көріністерінің тәуекел фактор-
ларын болдырмаудың өзектілігі.....133

Р.Р. ГАЛЯУТДИНОВ (Уфа қ., Ресей) «Қауіп» лауазымдық зорлық-зомбылық қылмыстарын жасау тәсілдері жүйесіндегі психикалық зорлық-зомбылық ретінде (Ресей Федерациясының құқық қолдану практикасы мысалында).....	144
З.Т. АБДУКАРИМОВА, Н.К. АБДРАМАНОВА, М.Б. ҚАЙНАЗАРОВА Қазақстандағы әйелдерге қарсы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы.....	150
Б.Т. АУЕШОВА Қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуді іске асыру ретінде «Қауіпсіз қала» жүйесін енгізу.....	158

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДАНОВ, Ш.В. ТЛЕПИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Білім беруге қол жетімді құқықтық қамтамасыз ету саласындағы мақсатты топтардың халықаралық және отандық деңгейдегі өзара әрекеті.....	165
ВАН ХУНВЭЙ (Харбин қ., Қытай), ЧЖАН ЦЗЮ Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің энергетикалық ынтымақтастығының құқықтық аспектілері.....	176
Ж.Б. МҰЗТАУОВ, Ю.А. ГАВРИЛОВА Траншекаралық су объектілері бойынша келісімдер: жай-күйі және даму перспективалары.....	183
А.А. ЕШНАЗАРОВ, Д.Т. АМУРТАЕВА, А.С. ҚУАТОВА Алқабилердің қатысуымен соттардың қызметін салыстырмалы талдау: АҚШ пен Қазақстан мысалында.....	194

Құқықтық мониторинг

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Қоғамдық қатынастарды заңнамалық және заңға тәуелді реттеу мәселелері (кейбір теориялық және құқықтық аспектілер).....	203
М.И. ДЯЧУК, А.С. РАМАЗАНОВА Қылмыстық процестегі медиация жанжалдарды реттеудің ерекше тетігі ретінде.....	216

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

А.К. МАХАМБЕТОВА Заң техникасының кейбір тәсілдері.....	223
---	-----

Жас ғалым мінбері

З.Н. АМАНЖОЛОВА Қазақстан Республикасының бас мемлекеттік санитариялық дәрігерінің төтенше жағдай кезінде шығаратын қаулыларын қабылдау және күшін жоюдың кейбір мәселелері.....	232
М.З. КЕНЖАЛИЕВ Ислам қаржысын құқықтық реттеу: Қазақстан Республикасы, «Астана» халықаралық қаржы орталығы және Ұлыбританияның құқықтық базасын салыстырмалы талдауы.....	241

«Жаршының» архивтегі беттері

Қ.Т. МЫРЗАШЕВ З.Ғ.Д. Л.Т. Жанұзақова мен з.ғ.к. Б.Қ. Нұрғазиновтің «Қазақстан қоғамының тұрақтылығы мен дамуын қамтамасыз етудегі Қазақстан Республикасы Конституциясының рөлі» атты ғылыми жарияланымына оралғанда.....	250
--	-----

ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат	257
---	-----

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный
деятель Казахстана (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Казахстан)
Ишеев К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Калиева А.У. – (Астана, Казахстан)
Каржаубаев С.С. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Киязова А.Ж. – LL.M (Астана, Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Мурзаев К.Т. – (Астана, Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменно-
горск, Казахстан)
Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Акылбаева С.А.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и
коммуникаций Республики Казахстан
(Первичная постановка на учет №6592-
Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,
г. Астана, пр. Жеңіс, 15А
тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №4 (75)-2023

Колонка редакции9

Теория государства и права

- А.И. БИРМАНОВА, Ж.С. ШУКЕНОВА,**
Д.К. РУСТЕМБЕКОВА Культурные права в корпоративном
поведении обучающихся и преподавателей.....13
- А.С. АХМЕТОВ** Некоторые аспекты изучения понятия
коррупции.....21
- Д.А. БАКИРОВ, Н.Д. МЫРЗАТАЕВ, Г.А. СТАМКУЛОВА**
Вопросы совершенствования нормативно-правового обеспе-
чения казахстанского правового менталитета.....33

Конституционное и административное право

- К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА,**
А.К. ЕСКЕНДИРОВ Конституционность института
уголовно-процессуальной преюдиции.....43
- Р.Г. НУРМАГАМБЕТОВ, С.К. УКИН, Н.А. НАЛИЗКО**
Новые объекты права, созданные цифровыми техноло-
гиями, и юридические последствия связанных с ними
правоотношений.....53
- Т.В. ЧЕХОВИЧ** Отдельные аспекты обеспечения чита-
бельности юридических актов.....61

Гражданское и гражданско-процессуальное право

- А.А. АМАНГЕЛЬДЫ** Взаимодействие права интеллекту-
альной собственности с отраслями частного права.....70
- Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТКАЗИН**
«WELL-BEING» концепция в организациях образования:
правовые механизмы внедрения в корпоративную
культуру.....80
- Э.Б. АБЛАЕВА** Специализированные семейные суды
Республики Казахстан.....89
- Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, С.М. МУХТАРОВА,**
С.Б. САУТБАЕВА, М.А. УТАНОВ Судебная медиация
в гражданском судопроизводстве Республики Казахстан...102
- Г.Б. АХМЕТ, Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Г.К. КОПБАСАРОВА**
Проблемы правового регулирования цифровизации
в области охраны климата.....115

Уголовное право и уголовный процесс

- С.М. РАХМЕТОВ** Нормотворческая деятельность в сфере
регулирования уголовно-правовых отношений.....122

К.Н. ШАКИРОВ, А.А. АРЫН, А.Б. ОТАРБАЕВА, Г.А. КУАНАЛИЕВА Актуальность исключения факторов риска коррупционных проявлений в процессе проведения антикоррупционной экспертизы.....	133
Р.Р. ГАЛЯУТДИНОВ (г. Уфа, Россия) «Угроза» как психическое насилие в системе способов совершения должностных насильственных преступлений (на примере правоприменительной практики Российской Федерации).....	144
З.Т. АБДУКАРИМОВА, Н.К. АБДРАМАНОВА, М.Б. КАЙНАЗАРОВА Криминологическая характеристика домашнего насилия в отношении женщин Казахстана.....	150
Б.Т. АУЕШОВА Внедрение системы «Безопасный город» как реализация обеспечения общественной безопасности и правопорядка.....	158

Международное право и сравнительное правоведение

Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, Ш.В. ТЛЕПИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Взаимодействие целевых групп на международном и внутригосударственном уровнях в сфере правового обеспечения доступа к образованию.....	165
ВАН ХУНВЭЙ (г. Харбин, Китай), ЧЖАН ЦЗЮЮ Правовые аспекты энергетического сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества.....	176
Ж.Б. МУЗТАУОВ, Ю.А. ГАВРИЛОВА Соглашения по трансграничным водным объектам: состояние и перспективы развития.....	183
А.А. ЕШНАЗАРОВ, Д.Т. АМУРТАЕВА, А.С. КУАТОВА Сравнительный анализ деятельности судов с участием присяжных заседателей: на примере США и Казахстана....	194

Правовой мониторинг

Р.К. САРПЕКОВ Вопросы законодательного и подзаконного регулирования общественных отношений (некоторые теоретико-правовые аспекты).....	203
М.И. ДЯЧУК, А.С. РАМАЗАНОВА Медиация в уголовном процессе как особый механизм урегулирования конфликтов.....	216

Из практики законотворчества на государственном языке

А.К. МАХАМБЕТОВА Некоторые подходы юридической техники.....	223
---	-----

Трибуна молодого ученого

З.Н. АМАНЖОЛОВА Некоторые вопросы принятия и отмены постановлений главного государственного санитарного врача Республики Казахстан, издаваемых при чрезвычайном положении.....	232
М.З. КЕНЖАЛИЕВ Правовое регулирование исламских финансов: сравнительный анализ законодательной базы Республики Казахстан, Международного финансового центра «Астана» и Великобритании.....	241

Архивные страницы «Вестника»

К.Т. МУРЗАШЕВ Возвращаясь к научной публикации д.ю.н. Л.Т. Жанузаковой и к.ю.н. Б.К. Нургазинова «Роль Конституции Республики Казахстан в обеспечении стабильности и развитии казахстанского общества».....	250
---	-----

Информация о научной деятельности ИЗПИ	257
---	-----

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №4 (75)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – *c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abayeldinov E.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Barnaul, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Dzhangarashev R.M. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Ishekov K.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Kalieva A.U. – *(Astana, Kazakhstan)*
Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Karzhaubaev S.S. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Murzashev K.T. – *(Astana, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Salykova D.O. – *(Astana, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

Editor – Koltubaeva G.B.
Layout – Akylbaeva S.A.
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15A,
tel.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial.....11

Theory of State and law

A.I. BIRMANOVA, ZH.S. SHUKENOVA,
D.K. RUSTEMBEKOVA Cultural rights in the corporate behavior of students and teachers.....13
A.S. AKHMETOV Some aspects of studying the concept of corruption.....21
D.A. BAKIROV, N.D. MYRZATAEV, G.A. STAMKULOVA Issues of improving normative and legal support of the kazakhstani legal mentality.....33

Constitutional and Administrative Law

K.E. ISMAGULOV, E.N. KALIAKPEROVA,
A.K. ESKENDIROV Constitutionality of the institution of criminal procedural prejudice.....43
R.G. NURMAGAMBETOV, S.K. UKIN, N.A. NALIZKO New objects of law created by digital technologies and legal consequences of legal relations with them.....53
T.V. CHEKHOVYCH Some aspects for ensuring readability of legal acts.....61

Civil and Civil Procedure Law

A. AMANGELDY Interaction of intellectual property law with certain branches of public law.....70
F.G. IBRAGIMOVA, D.B. RAZIEVA, Y.M. AYTAKAZIN «WELL-BEING» concept in educational organizations: legal mechanisms of implementation in corporate culture.....80
E.B. ABLAEVA Specialized family courts Republic of Kazakhstan.....89
E.B. ABLAEVA, A.R. ENSEBAYEVA, S.M. MUKHTAROVA, S.B. SAUTBAYEVA, M.A. UTANOV Judicial mediation in civil proceedings Republic of Kazakhstan.....102
G.B. AKHMET, D.N. BEKEZHANOV, G.K. KOPBASSAROVA Problems of legal regulation of digitalization in the field of climate protection.....115

Criminal law and Criminal procedure

S.M. RAKHMETOV Normative activity in the field of regulation of criminal law relations.....122
K.N. SHAKIROV, A.A. ARYN, A.B. OTARBAYEVA, G.A. KUANALIYEVA The relevance of exclusion of the risk factors of corruption manifestations in the process of carrying out the anti-corruption examination.....133
R.R. GALYAUTDINOV (Ufa, Russia) "Threat" as mental violence in the system of ways of committing official violent crimes (on the example of law enforcement practice of the Russian Federation).....144

Z.T. ABDUKARIMOVA, N.K. ABDRAMANOVA, M.B. KAINAZAROVA Criminological description of domestic violence against women of Kazakhstan.....	150
B.T. AUYESHOVA Implementation of the "Safe city" system: how the implementation of ensuring public safety and law order.....	158

International law and Comparative law

Y.M. ABAIDELDINOV, S.V. TLEPINA, M.ZH. KULIKPAYEVA Interaction of target groups at the international and domestic level in the field of legal support of access to education.....	165
WANG HONGWEI (Harbin, China), ZHANG JU Legal aspects of energy cooperation of the SHanghai cooperation organization member states.....	176
Zh.B. MUZTAUOV, J.A. GAVRILOVA Agreements on transboundary water bodies: state and prospects of development.....	183
A.A. YESHNAZAROV, D.T. AMURTAYEVA, A.S. KUATOVA Comparative analysis of the activity of courts with the participation of jurors: on the example of the USA and Kazakhstan.....	194

Legal monitoring

R.K. SARPEKOV Issues of legislative and subordinate regulation of public relations (some theoretical and legal aspects).....	203
M.I. DIACHUK, A.S. RAMAZANOVA Mediation in criminal proceedings as a special mechanism for conflict resolution.....	216

From the lawmaking practice in the official language

A.K. MAKHAMBETOVA Certain approaches of legal technique.....	223
--	-----

Young researchers' tribune

Z.N. AMANZHOLOVA Some problems of adoption and cancellation of resolutions of the chief state sanitary doctor of the Republic of Kazakhstan issued in case of emergency.....	232
M.Z. KENZHALIEV Legal regulation of the islamic finance: comparative analysis of the legal framework of the Republic of Kazakhstan, «Astana» International financial centre and United Kingdom.....	241

The archive pages of the «Bulletin»

K.T. MURZASHEV Returning to the scientific publication of doctor of law L.T. Zhanuzakov and candidate of law B.K. Nurgazinov «The role of the Constitution of the Republic of Kazakhstan in ensuring stability and development of kazakhstani society».....	250
---	-----

Information about the scientific activities of ILLI RK.....	257
--	------------

БІЛІМ АЛУШЫЛАР МЕН ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ КОРПОРАТИВТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ МӘДЕНИ ҚҰҚЫҚТАР

Ақсұңқар Исламбекқызы Бирманова

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының қауымдастырылған
профессоры, PhD докторы, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: birmanovaa81@internet.ru

Жадыра Сламханқызы Шукенова

Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университетінің докторанты,
Түркістан қаласы, Қазақстан Республикасы, e-mail: Jadira_81@mail.ru

Динара Кенжебекқызы Рустембекова¹

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Азаматтық және
еңбек құқығы кафедрасының профессоры, PhD докторы, қауымдастырылған
профессор, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: dinara_226@mail.ru

Аннотация. Мақалада білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықты дамытудың теориялық аспектілеріне талдау жасалды. Жүргізілген зерттеу авторларға мәдени мұрасыз жастарды тәрбиелеу, әлеуметтендіру міндеттерін шешу мүмкін емес екенін көрсетеді. Бұл зерттеудің маңыздылығы мәдени бостандықтың субъектілері білім алушы мен оқытушының тәрбиелік функциясы ретінде тұлғаны шығармашылық қызметпен айналысуға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға баулуда қалыптастыру, ең алдымен ғылыми-білім беру қоғамдастығының талаптарын ескере отырып, азаматтардың әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерін жалпы құбылыс ретінде талдау. Мақаланың мақсаты мәдени құқықтар мәнінің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде білім алу құқығын қарау, білім алушылар мен оқытушылардың мәдени құқықтарын кешенді зерттеу, оқыту бостандығы мен академиялық еркіндік арақатынасын анықтау болып табылады. Ғылыми еңбек білім беру саласындағы мемлекеттік саясат қағидаттары ретінде адамның жалпы құқықтарын қамтамасыз етуге және іске асыруға арналған. Ұсынылған мақаланың өзектілігі білім алушылардың мәдени құқықтары мен бостандықтарына, ЖОО оқытушысының тәрбиеші ретіндегі рөліне, оның студенттік ұжыммен қарым-қатынасы, зияткерлік әлеуетін арттыруы, кәсіби біліктілігін қолдану қажеттілігіне байланысты шарттары және бағалау мүмкіндігі болып табылады. Тәрбиелік ықпал студенттік міндеттерді орындауға жоғары талапшылдықпен және білім алушының жеке басының қадір-қасиетін құрметтей отырып, тиімді білім беру құралы туралы бірнеше себептерді келтіру мақаланың ерекшелігін айқындайды. Авторлар білім беру процесі субъектілерінің мәдени құқықтарын нақтылау арқылы жетілдіру бойынша ұсыныстар жасаған. Зерттеу нәтижелері білім беру саласындағы субъектілердің мәдени құқықтары мен бостандықтарына мақсат қоюда және білім беру мен адам құқықтары саласындағы нормативтік құқықтық актілерді жобалауда қолданыла алады.

Түйінді сөздер: университеттің корпоративтік мәдениеті, корпоративтік мінез-құлық, мәдени құқықтар, білім алушылар мен оқытушылардың мәдени құқықтары, білім алу құқығы, академиялық еркіндік.

КУЛЬТУРНЫЕ ПРАВА В КОРПОРАТИВНОМ ПОВЕДЕНИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ И ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Бирманова Аксункар Исламбековна

Доктор PhD, ассоциированный профессор кафедры теории и истории государства и права Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: birmanovaa81@internet.ru

¹ Хат-хабарларға арналған автор

Шукенова Жадыра Сламхановна

Докторант Международного казахско-турецкого университета имени Х.А. Ясави, г. Туркестан, Республика Казахстан, e-mail: Jadira_81@mail.ru

Рустембекова Динара Кенжебековна

Доктор PhD, ассоциированный профессор, профессор кафедры гражданского и трудового права Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова, г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: dinara_226@mail.ru

Аннотация. В статье проведен анализ теоретических аспектов развития культурного права в корпоративном поведении обучающихся и преподавателей. Проведенное исследование показывает авторам, что без культурного наследия невозможно решение задач воспитания, социализации молодежи. Значимость данного исследования состоит в том, что субъекты культурной свободы как воспитательная функция обучающегося и преподавателя формирование личности в обучении творческой деятельности, развитию творческих способностей, анализ социокультурных потребностей граждан как общего явления, в первую очередь с учетом требований научно-образовательного сообщества. Целью статьи является рассмотрение права на образование как неотъемлемого компонента сущности культурных прав, комплексное изучение культурных прав обучающихся и преподавателей, определение соотношения свободы преподавания и академической свободы. Научная статья призвана обеспечить и реализовать общие права человека как принципы государственной политики в области образования. Актуальность представленной статьи обусловлена культурными правами и свободами обучающихся, ролью преподавателя ВУЗа как воспитателя, его взаимоотношениями со студенческим коллективом, повышением интеллектуального потенциала, необходимостью применения профессиональной квалификации и возможностью оценки. Воспитательное воздействие с высокой требовательностью к выполнению студенческих задач и уважением личного достоинства обучающегося, приведение нескольких причин об эффективном образовательном средстве определяет специфику статьи. Авторы выдвинули предложения по совершенствованию через уточнение культурных прав субъектов образовательного процесса. Результаты исследования могут быть использованы при целеполагании культурных прав и свобод субъектов в сфере образования и при проектировании нормативных правовых актов в области образования и прав человека.

Ключевые слова: корпоративная культура университета, корпоративное поведение, культурные права, культурные права обучающихся и преподавателей, право на образование, академическая свобода.

CULTURAL RIGHTS IN THE CORPORATE BEHAVIOR OF STUDENTS AND TEACHERS

Birmanova Axunkar Islanbekovna

PhD, Associate professor of the Department of Theory and History of State and Law of the Karaganda University named after Academician E.A. Buketov, Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: birmanovaa81@internet.ru

Shukenova Zhadyra Slamhanovna

Ph.D. candidate of International Hosa Akhmet Yassawi Turkish-Kazakh University, Turkestan, Republic of Kazakhstan, e-mail: Jadira_81@mail.ru

Rustembekova Dinara Kenzhebekovna

PhD, Associate professor, Professor of the Department of Civil and Labor Law of the Karaganda University named after Academician E.A. Buketov, Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: dinara_226@mail.ru

Abstract. The article analyzes the theoretical aspects of the development of cultural law in the corporate behavior of students and teachers. The conducted research shows the authors

that without cultural heritage it is impossible to solve the problems of education, socialization of youth. The significance of this study lies in the fact that the subjects of cultural freedom as an educational function of the student and teacher are the formation of a personality in teaching creative activity, the development of creative abilities, the analysis of the socio-cultural needs of citizens as a general phenomenon, primarily taking into account the requirements of the scientific and educational community. The purpose of the article is to consider the right to education as an integral component of the essence of cultural rights, a comprehensive study of the cultural rights of students and teachers, to determine the ratio of teaching freedom and academic freedom. The scientific article is designed to ensure and implement general human rights as principles of state policy in the field of education. The relevance of the presented article is due to the cultural rights and freedoms of students, the role of a university teacher as an educator, his relationship with the student body, increasing intellectual potential, the need to apply professional qualifications and the possibility of evaluation. Educational impact with high demands on the fulfillment of student tasks and respect for the personal dignity of the student, giving several reasons about an effective educational tool determines the specifics of the article. The authors put forward proposals for improvement by clarifying the cultural rights of subjects of the educational process. The results of the study can be used in the goal-setting of cultural rights and freedoms of subjects in the field of education and in the design of normative legal acts in the field of education and human rights.

Keywords: *corporate culture of the university, corporate behavior, cultural rights, cultural rights of students and teachers, the right to education, academic freedom.*

DOI: 10.52026/27885291_2023_75_4_13

Кіріспе

Білім беру мекемелері ұжымның нығаюы мен бірлігін, ғылыми-педагогикалық қызметті жүзеге асыру кезінде қолайлы, үйлесімді, мейірімді, жоғары адамгершілік орта құру үшін оқытушылар мен білім алушыларды ынталандырудың оңтайлы нысандарын іздеуді қажет етеді. Сол себепті, қазіргі жағдайда адамның мінез-құлқын анықтайтын әлеуметтік және моральдық құндылықтардың жиынтығы ретінде қоғамның жалпы мәдениетінің деңгейіне байланысты болатын құқықтық мәдениетті дамыту мәселелері маңызды мәнге ие. Бүгінгі таңда қоғамның құқықтық мәдениеті мен жалпы мәдениетін арттыру мәселесі өзекті болып табылады және мәдени құқықтарды дамыту осы жағдайды жақсартуға бағытталған. Бұл тұрғыда мәдени құқықтар адамның білім беру, мәдениет, ғылым, шығармашылық саласындағы өз және әлеуметтік қажеттіліктері мен мүдделерін іске асыруға бағытталған мүмкіндіктері ретінде қарастырылады.

Заңдық тұрғыдан алғанда, мәдени құқықтар - адамның ғылыми, шығармашылық, зияткерлік қызмет саласындағы қазіргі заманғы мәдениет ұғымымен қамтылған заңды түрде бекітілген мүмкіндіктері. Мәдени құқықтардың болуы және іске асырылуы құқықта заңды және әлеуметтік мақұлданатын мінез-құлық ретінде айқындалған құқықтық мінез-құлықты қа-

лыптастырудың базалық алғышарты болып табылады. Бұл мінез-құлық қазіргі заманғы азаматтық қоғам мен құқықтық мемлекеттегі барлық қоғамдық қатынастардың негізі болуы тиіс. Мәдени құқықтарға заманауи қоғамның неғұрлым маңызды әлеуметтік, материалдық, идеологиялық құндылықтарына қол жеткізуді қамтамасыз етуге арналған заң және ұйымдастыру құралдарының ұйымдасқан жүйесіне деген қоғамның талаптарын да жатқызуға болады.

Ал, білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқы біртұтас мақсаттарға жетуге, олардың бастамасын, мәдениеттерін шоғырландыруға, моральдық-психологиялық ахуалды қамтамасыз етуге және бағыттауға мүмкіндік береді деп айтуға болады.

Мәдени бостандықтың субъектісі болып әрбір жеке тұлға, білім алушылар мен оқытушылар танылады. Білім ордасында жеке тұлғаның мәдени құқықтарын іске асыру үшін бостандық зор маңызға ие. Қолайлы моральдық-психологиялық ахуалды қамтамасыз ету үшін білім алушылардың корпоративтік әдеп нормаларын біркелкі түсінуі және орындауы, дербес жауапкершілікті сезінуі болуы шарт. Тұлғаның қалыптасуы мәдениет арқылы жүреді, ал әлеуметтік саясат мәдени құндылықтарды пайдалану еркіндігін қамтамасыз ету қажеттілігін ескеруі тиіс. Сондықтан да, мәдени құқықтарды мойындамай және сақтамай мәдени бірегей-

лікке, білімге, ақпаратқа, адамның өзге де құқықтарын іске асыру кепілдіктеріне қол жеткізу мүмкіндігі болмайды.

Мәдени құқықтар мен бостандықтар, шын мәнінде әлеуметтік құндылыққа ие, сондықтан да Қазақстанда бірыңғай мәдени кеңістікті дамытуға және сақтауға ықпал ететін, заманауи қоғам мен болашақ ұрпақ үшін мәдени мұралардың мәдени өмірге позитивті әсерін күшейту мақсатында халықтардың, этникалық, әлеуметтік-демографиялық және басқа да қауымдастықтардың мәдениет саласындағы құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ететін заманауи құқықтық базаны қалыптастыру мәселесі өзекті болып тұр [1, 104 б.].

Білім алушылардың мәдени құқықтары білім алуға деген конституциялық құқықты іске асыру үдерісінде қарастырылады. Өзін-өзі оқыту, өзін-өзі дамыту және әлемді жеке тану кезінде адам мұражайларға, кітапханаларға, театрларға және басқа да мәдени типтегі мекемелерге барады, көркем немесе әдеби бағыттағы білім алады, осылайша адамның мәдени құқықтарының қалыптасқан компоненттері арасында білім алу құқығының позициясын нығайтады. Әдеп нормаларын ұстану белгілі бір тәуекелдерді болдырмауға көмектеседі, білім беру және ғылыми-зерттеу қызметін дамытуға, білім беру саласы қызметкерлерінің имиджін арттыруға да ықпал етеді.

Әдістер мен материалдар

Білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықтарының көріністерінің жан-жақтылығы және әртүрлілігі зерттелетін мәселеге объективті талдау мен алынған нәтижелер мен тұжырымдардың сенімділігін қамтамасыз ететін мемлекеттік-құқықтық құбылыстар мен процестерді білудің жалпы ғылыми және арнайы ғылыми әдістерінің кешенін қолдануға әкелді.

Зерттелетін тақырыптың тұжырымдамалық ғылыми-әдістемелік негіздерін қалыптастыруға Д.А. Беккер, Е.В. Сазонникова, А.Н. Кокотов, А.М. Косиньска, А. Ильяс, Г.Е. Аимбетова және т.б. теориялық және практикалық жұмыстар айтарлықтай әсер етті, онда білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықтардың орны мен рөлі анықталды.

Нәтижелер

Жаһандану жағдайында жоғары оқу орындарында корпоративті мәдениетті қалыптастыру әрбір университеттің миссиясы

мен даму стратегиясына айналды. Көптеген авторлар корпоративті мәдениеттің мәнін аша келе, университетте сыртқы орта мен ішкі интеграцияланған қарым-қатынасқа бейімделген мәдени мағыналардың, рәміздердің және мінез-құлықтардың жиынтығы деген тұжырымдар жасауда [2, 284 б.]. Осы тезиспен келісу керек, «мәдениеттендіру» туралы көзқарас оған жеке адамдардың да, сондай-ақ бүкіл әлемдік қоғамдастықтың да, әсіресе экономикалық реформалар инноватикасы, кадрлық әлеуеттің өсуі және еңбек нарығының дамуы тұрғысынан мүдделілігімен қосымша дәлелденеді. Өзін-өзі оқыту, өзін-өзі дамыту және әлемді дараланған тану кезінде адам мәдени үлгідегі мұражайларға, кітапханаларға, театрларға және басқа да мекемелерге барады, көркемдік немесе әдеби бағыттағы білім алады, сол арқылы адамның мәдени құқықтарының қалыптасқан құрамдас бөліктерінің арасында білім алу құқығының ұстанымын нығайтады. Бұл ретте ұлттық мәдениет қазіргі заманғы адам үшін негізгі байлық болып табылатынын атап өткен жөн. Өз құқықтарын білу және түсіну, оларды оқу процесінде іске асыру қазіргі заманғы ЖОО студентінің тұлғасын дамытудың маңызды факторы болып табылады, өздерінің мәдени құқықтарын іске асыру арқылы өз оқыту саласында кәсіби білім алудың зияткерлік және ұйымдастырушылық негізі қалыптасады. Профессор-оқытушылар құрамы, кураторлар болашақ мамандарға көпұлтты, көпконфессиялы мәдениеттің жетістіктерін табысты оқытудың және одан әрі кәсіби қызметтің негізі болып табылатынын көрсетуі тиіс. Болашақ маман өзінің мінезінің ең жақсы қасиеттерін тек мәдени тұлға - алдыңғы ұрпақтар жасаған білім мен гуманистік құндылықтардың саналы тасымалдаушысы бола отырып қалыптастыра алады.

Білім алу құқығы адамды, тұтастай қоғамды дамытуға арналған ең маңызды мәдени құқықтардың бірі. Ол әлеуметтік маңыздылығымен түсіндіріледі, адамның жан-жақты дамуына, азаматтардың жалпы және кәсіби дайындығына, олардың рухани және мәдени қажеттіліктерін дамытуға бағытталады.

Білім беру адамның бойында болатын мәдени құқығының жоғары құндылығына айналған, күнделікті өмірдегі адам санасының айнасы деп айтсақ артық емес. Осыған сәйкес, білім берудің мынадай мәдени мақсаттары ұсынылады:

– өшпенділік пен араздықтың кез келген

түріне тыйым салу, бір адамның бойында бір-неше жағымды артықшылықты насихаттау;

– білім алу құқығы, табиғи және ажырамас құқық сияқты мәдени дәстүрлердің қоғамға жүктелген идеяларын зерттеу және сақтау;

– адамның психофизиологиялық қабілеттіліктерін жасына, жынысына, денсаулық жағдайына байланысты дамыту;

– табысқа жету үшін жеткілікті мәдени дағдыларды қалыптастыру.

Қазіргі білім беру жүйесі өзінің ғылыми және фундаменталдылығын жоғалтпай, тәжірибеге бағытталған мазмұнмен толықтырылуы керек. Түлек жан-жақты дамып қана қоймай, теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана білуі керек. Заманауи әлемнің дамыған ақпараттық технологиялары жағдайында кең мәдени көкжиегі бар мамандарды тәрбиелеу қажет.

Өздігінен және тиісті білім алу үшін барлық қажетті жағдайларды жасай отырып, азаматтардың мәдени әлеуетін арттыру қажет. Білім берудің жоғары деңгейі-әлеуметтік-экономикалық прогресс пен тұлғаның үйлесімді дамуының кепілі.

Әрбір адамның мәдениетке қол жеткізуін қамтамасыз етуге қатысты конституциялық нормалар «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 15 желтоқсандағы Заңында нақтыланады. Бұл заңда мәдениет жеке тұлғаның үйлесімді дамуына, патриотизмді тәрбиелеуге және азаматтардың эстетикалық қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған мәдени құндылықтардың жиынтығы ретінде айқындалады. «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабында азаматтардың өз қабілеттеріне сәйкес олардың қосымша саласын, іске асыру нысандарын және кәсіптік білім алуды дербес таңдау арқылы шығармашылық қызметті жүзеге асыру құқығы бекітіледі².

Демек, бүгінгі күні өмір сүру фактісі ретінде қалыптасқан қажеттілік, білім алу мен білім беру құқықтары адамның мәдениеттілігін айқындаушы құқық жүйесі болары сөзсіз... Мұның себебі, білім беру қатынастары күрделі, өйткені олар адам және азаматтардың қазіргі заманғы қоғамда онсыз қалыптаспайтын, танылған және әрбір мемлекет ұсынған білім беру саласының жиынтығының ажырамас бөлігі болып табылады, сондықтан, кез келген демократиялық мем-

лекетте олардың тұжырымдамасы бір-бірінен елеулі түрде ерекшеленбеуі керек. Білім беру ешқашан құндылықтардан бос болмайды және мәдениетті мәңгі есте сақтауға арналған. Осылайша, оқытушы мен студенттердің арасындағы жоғары құқықтық мәдениетті нығайту арқылы университеттің корпоративті мінез-құлқын қалыптастыру әбден мүмкін.

Талқылаулар

Жоғары сапалы білім адамның рухани әлемінің дамуына ықпал етеді. Оның негізінде адам мәдениеттің байлығын түсіне алады. Жоғары деңгейдегі білім беру дайындығы болған жағдайда және егер адам табысты мансап үшін қажетті білім мен дағдыларды алуға ғана емес, сонымен бірге білімді және мәдениетті болуға келген болса ғана мүмкін болады. Мұнда оқытушының шеберлігі үлкен рөл атқарады, өйткені оқытушының көзқарастарының кеңдігі, сонымен қатар оның мінез-құлқын мәдениеті, білім алушылармен қарым-қатынасы арқасында білімді, мәдени тұлғаны қалыптастыра алады.

Университет оқытушысының тәрбиеші ретіндегі рөлі зор. Оның студенттік ұжыммен қарым-қатынасы қарапайым, шынайы және мейірімді болуы керек. Тәрбиелік әсерді студенттік міндеттерді орындауға жоғары талап қоя отырып және студенттің жеке басының қадір-қасиетін құрметтей отырып жүргізу қажет. Тәрбие өнерінде оқытушының даралығы, оның біліктілігі көп нәрсені шешеді. Оқытушы студенттердің шығармашылық қабілеттері мен тәуелсіздігін ынталандыратын тәрбиелік жағдайларды жасай білуі керек.

Оқыту тәрбие мен оқу үдерісіндегі шығармашылық қызмет түрі деп айтсақ болар. Педагогикалық қызмет жеке еңбек қызметі ретінде де, білім беру мекемелері шеңберінде де мүмкін.

Оқыту екі өзара байланысты процесті қамтитын біліммен тығыз байланысты: оқыту және тәрбиелеу. Оның мәдениетке деген көзқарасы білімді адамда қалай тәрбиеленетініне байланысты. Білім беруді, рухани тәжірибені жинақтауды, оны байытуды білдіреді. Нәтижесінде, жақсы білім «дипломы бар және ғылым мен техниканың негіздерін білетін адамды ғана емес, білімді тұлғаны» қалыптастырады.

Оқыту балаларға ерте жастан бастап

² «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 15 желтоқсандағы № 207-III Заңы. - [Электрондық ресурс]. - Кіру режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30082822 (жүзінген күн: 30.01.2023ж.)

бастапқы білім мен дұрыс күтім жасауды талап етеді (5-бап)³. Сол себепті, рухани-мәдени құндылықтарды қалыптастыра отырып, адамның ішкі байытылуына ықпал етеді, жаңа іс-әрекеттерге, ізденістер мен идеяларға шабыттандырады. Бұл құқықты Конституциялық бекіту, салалық заңнамада дамыту және нақтылау қоғамның рухани мәдениетін арттыру үшін өте маңызды.

А.Н. Кокотов оқыту бостандығының мәдени құқық жүйесіндегі орнын ерекше белгілей келе, білім алу құқығы, шығармашылық бостандығы, ғылыми еркіндік, шығармашылық даму мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін барлық өркениеттердің мәдени ортасын білу мен жетілдіру арқылы құндылықтарға қол жеткізуге болатын айтады [3, 81 б.].

Академиялық бостандықтар кәсіби дайындық процесінде гуманистік білім беруді жүзеге асырудың маңызды шарты болып табылады. Білім алушының өз біліміне, оның деңгейі мен сапасына құндылық және ынталандырушы көзқарасын аша отырып, академиялық еркіндіктер олардың өз бетінше таңдау жасау, осы таңдаудың түпкілікті нәтижесін көру, оның кәсіби қызмет үшін маңыздылығын анықтау және білім беру жүйесі үшін жауапты болу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Академиялық еркіндік ғылыми нәтижелердің нақтылығы мен объективтілігін мейлінше кепілдендіруді қамтамасыз ететін ғылыми процестің ажырамас бөлігі⁴. Познань декларациясында, ғылым мен техниканың жетістіктерін пайдалану және олардан пайда алу құқығы, сондай-ақ ғылыми зерттеулермен айналысу, білім алу және тарату мәселелері өз мәнін тапқан [4, 352 б.].

Осылайша, академиялық еркіндік құрамына келесі элементтерді қосу ең ғылыми негізделген болып табылады:

1) білім беру функциясын іске асырудың әдістемелерін, көзқарастарын, тәсілдерін таңдауда, сондай-ақ білім беру курстарының құрылымы мен мазмұнын айқындауда білім беру қатынастары субъектілерінің дербестігі ретінде шығармашылық еркіндігімен ажырамас байланыста түсінілетін оқыту еркіндігі;

2) пәндік саланы таңдаудағы ғылыми қызмет субъектілерінің дербестігі, ғылыми

зерттеулерді жүргізудің әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ өз зерттеулерінің нәтижелерін еркін жариялау мүмкіндігін қамтитын ғылыми шығармашылық пен ғылыми зерттеулердің еркіндігі;

3) білім алушылардың білім алу құқығын дербес іске асыру, оқу орындарын, оқыту нысандарын, білім беру бағдарламаларын және оларды игеру мерзімдерін таңдау, сондай-ақ қашықтықтан білім беру бағдарламаларын пайдалану мүмкіндігі енгізілетін оқыту еркіндігі.

Азаматтық қоғамның идеологиялық плюрализмін көрсететін академиялық еркіндік (оқыту еркіндігі) білім алу құқығымен тығыз байланысты. Демократиялық мемлекеттегі академиялық еркіндік оқытушының өз пәнін өзі қалағандай үйрету құқығын білдіреді. Академиялық еркіндік – бұл ақпаратты тарату құқығының, ой мен сөз бостандығының көрінісі және жалғасы деп айтуға болады.

Академиялық еркіндік оқытушының көзқарасы мен тұжырымдамасына сәйкес оқыту, сол себепті оқыту еркіндігі білім алу құқығымен байланысты. Сонымен қатар, қажетті білімнің көлемі мен деңгейін анықтайтын мемлекеттік білім беру стандарттары бар (көптеген елдерде, мысалы, АҚШ-та стандарттар жоқ және оқытушы алдын-ала жарияланған кез-келген мәселе бойынша дәріс оқуға құқылы, ал студенттер өз қалауы бойынша оны тыңдауға жазылады).

Заңнама оқыту кезінде зорлық-зомбылыққа, басқа халықтарды менсінбеуге, моральдық қағидаларды бұзуға тыйым салады. Кейде академиялық еркіндік принципі тек жоғары оқу орындарында қолданылады.

Мәдени құқықтар әр білім ұйымдарының мінез-құлық кодексінде және білім беру стандарттарында бекітілген моральдық нормалар мен құндылықтардан көрінеді, сондай-ақ оқытушыларға, студенттерге тұрақты нәтижелер беру құралы ретінде қолданылады. Білім беру процесінің барлық субъектілерінің құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі оқу университетінің корпоративтік (ішкі) құжаттарында бекітілген. Мәселен, Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің оқу және тәрбие процесін реттейтін ішкі құжаттарын, сондай-ақ білім беру қызметінің барлық субъектілерінің ере-

³ *Всемирная декларация об образовании для всех и рамки действий для удовлетворения базовых образовательных потребностей.* - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf (дата обращения: 30.01.2023 г.)

⁴ *Рекомендация о статусе научно-исследовательских работников (Париж, 20 ноября 1974 года).* - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://docs.cntd.ru/document/902084640> (дата обращения: 30.01.2023 г.)

желер мен мінез-құлық нормаларын білмеу оларды бұзғаны үшін жауапкершіліктен босатпайды және өзара құқықтар мен міндеттерді жүктейтін өзге де құжаттарды білу қажеттілігі жүктетіледі⁵.

Шыныменде, университеттің корпоративтік мәдениетін зерттеу, бір жағынан, ғылыми білімді тарату және жоғары білікті кадрларды даярлау функциясын орындайтын өзіндік әлеуметтік – мәдени институт, екінші жағынан, өзіндік дәстүрі, тарихы, идеясы бар өзіндік мәдени құбылыс [5].

Біздің ойымызша, жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамы оқытудың абстрактілі еркіндігінде емес, олардың кәсіби шеберлігін, көзқарасын, таңдалған оқыту әдістемесін және оның нәтижелерін тексеруді құрметтеуді қажет етеді, бұл оқытушылардың ғылыми және педагогикалық жетістіктерінің критерийі бойынша кәсіби қоғамдастықтың өзімен айтарлықтай шектеледі. Университет білім алушылардың әлеуетін, олардың шығармашылық ресурстарын университет миссиясын орындауға жұмылдырады, олардың оқу сапасын қамтамасыз етуге, бәсекеге қабілетті білім алуға және оқу-тәрбие процесі мен ғылыми-зерттеу қызметінің барлық қатысушыларының мүддесі үшін университеттің тұрақты дамуына ынталандырады.

Қорытынды

Жоғарыда көрсетілгендей, білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықтарды дамыту қойылған мақсаттарға қол жеткізу ережелерін одан әрі дамытуды, оларды білім ошақтарының Әдеп кодекстерінде бағаланатын рәсімдер мен процестер жиынтығына айналдыруды көздейді. Білім беру мекемесінің корпоративтік мәдениеті нәтижелілік пен тиімділікке тұрақты бағытталуы

үшін корпоративтік құндылықтарды қабылдау, бір мақсатқа жету үшін білім алушылар мен оқытушылардың арасындағы белсенді өзара іс-қимылды дамыту қажет. Осылайша, білім алушылар мен оқытушылардың корпоративтік мінез-құлқындағы мәдени құқықтарды қалыптастырудың салдарының бірі өзара әрекеттесу ережелерін ескеретін білім беру мекемесі субъектілерінің маңызды жеке және кәсіби құндылықтарын дамыту болуы мүмкін.

Осыған сәйкес, келесідей қорытындыларға келуге болады:

- Білім алушылар мен тәрбиеленушілердің құқықтарын зерттеу барысында білім беру процесі субъектілерінің құқықтары мен заңды мүдделері ерекшеленеді, олар адамның білім алуға құқықтарын және мәдени құқықтардың барлық жиынтығын нақтылау арқылы білім беру және тәрбие саласындағы жеке тұлғаның мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге және іске асыруға арналған;

- Адамның құқықтары мен бостандықтары білім беру саласындағы қатынастарды кешенді түрде реттейтін құқықтық қағидаттар, білім беру құқығының кепілдіктері, заңға тәуелді актілер, корпоративтік нормалар, мораль нормалары түрінде білім беру құқығында нақтыланады, сол себепті өзара сенім, әдептілік, этикалық қағидаттардың ортақтығы даулы мәселелерді шешудің негізі болып табылады;

- Заманауи әлемнің дамыған ақпараттық технологиялары жағдайында жақсы бағдарлана алатын мәдениетті мамандарды тәрбиелеу қажет. Өздігінен білім алу және тиісті білім алу үшін барлық қажетті жағдайларды жасай отырып, азаматтардың білім беру және мәдени әлеуетін арттыру қажет. Білім берудің жоғары деңгейі – әлеуметтік-экономикалық прогресс пен тұлғаның үйлесімді дамуының кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Birmanova A.I. *Cultural rights in the human rights system: issues of theory* / A.I. Birmanova // *Bulletin of the Karaganda University*. – 2018. – Vol. 4(92). – P. 99-106.

2. Ильяс А., Дадабаева Д.М., Изеев С.Н. *Инновациялы-кәсіпкерлік типтегі университеттің корпоративті мәдениетін қалыптастыру* // «Тұран» университетінің хабаршысы» ғылыми журналы. – 2019. – № 4(84). – Б. 284-288.

3. Кокотов А.Н. *Конституционное право России* / А.Н. Кокотов. – М.: Юристъ, 2006. – 583 с.

4. *Познаньская Декларация о научной свободе (Познань, Польша, 7-9 января 1993 г.): сб. междунар. документов по правам человека: в II т. / сост. Е.А. Жовтис. – Алматы: ОО «OST-XXI век», 2005. – Т. 6. – 572 с.*

⁵ «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ Корпоративтік Әдеп Кодексі [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://buketov.edu.kz/kz/page/corporate> (дата обращения: 10.04.2023 г.)

5. Аимбетова Г.Е., Рамазанова М.А., Бегимбетова Г.А., Кагарманова А.К. Өзгермелі қоғам жағдайындағы жоғарғы оқу орнының корпоративтік мәдениеті. - [Электронды ресурс]. – Қолжетімділігі: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44838833> (дата обращения: 10.04.2023 з.).

REFERENCES

1. Birmanova, A.I. *Cultural rights in the human rights system: issues of theory. Bulletin of the Karaganda University.* – 2018. – Vol. 4(92). – P. 99-106.
2. Il'ias, A., Dadabaeva, D.M., Izeyev, S.N. *Innovatsiialy-kasipkerlik tiptegi universitetin korporativti madenietin kalyptastyru // «Turan» universitetinin habarshysy» gylimi zhurnaly.* - 2019. –№ 4(84). – В. 284-288.
3. Kokotov, A.N. *Konstitutsionnoe pravo Rossii. Moscow: Yurist, 2006.* – 583 s.
4. Zhovtis, E.A. *Poznanskaia Deklaratsiia o nauchnoi svobode: sbornik mezhdunarodnykh dokumentov po pravam cheloveka: v II t. Almaty: OO «OST-XXI vek», 2005.* – Т. 6. – 572 s.
5. Aimbetova G.Ye., Ramazanova M.A., Begimbetova G.A., Kagarmanova A.K. *Ozgermeli kogam zhagдайындағы zhogарgy oku ornynyn korporativtik madenieti.* - [Elektrondy resurs]. – Kolzhetimdiligi: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44838833> (data obrashhenija: 10.04.2023).

